

POST-
historia från
Norra Gotland

Förord

I tidigare skrifter har jag återgett något av de uppgifter som jag funnit i arkiven om posten vid och i närheten av järnvägarna Visby - Hemse - Burgsvik resp Visby - Lärbro. Jag har också berättat om några kortlivade poststationer (nr 160 i den posthistoriska serien). På anmodan av intresserade hembygdsvänner ägnar jag nu ett häfte åt posten på den nordliga del av ön som jag inte berört nämnvärt i tidigare häften.

Det är inte fråga om att beskriva postens utveckling i sin helhet på de olika orterna. Det blir i stället exempel på händelser av varierande slag på en och annan plats, händelser som i någon mån belyser problem som uppstår i relationerna mellan Posten och samhället eller mellan Posten och dess anställda. I några fall har jag inskränkt mig till att redovisa tidpunkter för tillkomst och avveckling jämte uppgifter på föreståndarnas namn, om jag lyckats få fram dem.

Jag lämnar exempel på föreståndarnas villkor i lönehänseende för tidsperioden fram till dess att generellt avtalsenliga löner kunde börja tillämpas, d v s under tiden i stort sett fram till och med första världskriget eller så länge anbudssystemet tillämpades. Jag är medveten om att redovisningen blir ofullständig på grund av att tillgången till arkivmaterial är starkt begränsad. För kompletteringar och kommentarer från läsarna är jag tacksam. Särskilt intresserade torde ha möjlighet att efter hänvändelse till ansvarig chef vid postkontoret i Visby eller Landsarkivet kunna göra kompletterande arkivstudier där.

I citat har jag i görligaste mån återgett texterna ordagrant men moderniserat stavningen för att göra det hela mera lättläst. I vissa fall har jag även återgett ortnamnen med modern stavning i själva citaten.

Presentationen av de olika avsnitten sker i tidsordning efter postanstalternas tillkomst, således med början på de äldsta. De som öppnades med 1874 års ingång presenteras i bokstavsordning

Växjö i april 1994

Erik Lindgren

Häftet i den posthistoriska skriftserien tillverkas med hjälp av en ordbehandlare, en ljuslåda för montering och en kopiator, allt av enklaste slag. Det är fråga om ett rent hantverk och defekter kan förekomma. Jag hoppas Du har överseende därmed och att Du accepterar att det framforskade innehållet är viktigare än häftets utförande.

Erik Lindgren

Fårösund

1852-01-01--

Genom ett kungligt brev den 11 april 1851 medgav regeringen att ett postkontor skulle få öppnas i Fårösund. Beslutet verkställdes med 1852 års ingång, då den 46 år gamle kaptenen Gustaf Filip Laurin etablerade sig som postmästare. Han utgjorde ett av många exempel på tillämpningen av kung Karl XIV Johans princip att ge postmästarbefattningar åt pensionerade militärer. Kungl.Maj:t hade år 1823 övertagit rätten att utnämna samtliga postmästare. Med sin bakgrund som officer styrde Karl XIV Johan utnämningarna. Generaldirektör Wilhelm Roos lyckades så småningom sätta punkt för detta förfarande. Skevheten i systemet hade noterats nära nog på "gräsrotsnivå" av kammarskrivaren J H Dahlgren. Han sparade inte på krutet när det gällde att kritisera myndighetspersoner i *"Anteckningar från det inre av Kongl Postverket åren 1818-1834"*. Om officerarna skrev han bland annat, att *"sedan de nu tycktes ej kunna bana sig fram längre å årens fält, föraktade de ej att frånröva sine likar det brödstycke, för vilket de arbetat lönlöst i fjärran år"*. Dahlgren tillhörde dem som blev förbigångna vid ansökningar om befordran.

Postmästare Gustaf Filip Laurin fick emellertid se sitt postkontor indraget den 31 juli 1867 såsom "obehövt". Det byttes ut mot en poststation, vars tillkomst sålunda inte hade något att göra med omorganisationen på grund av kronobrevbäringsreformen. Till föreståndare för poststationen antogs tullinspektorn Bror Julius Lagerheim, född 1815. Han fick 200 kr i årsarvode.

Sju år efter tillträdet kunde han inte underlåta att skriva till poststyrelsen och påtala de konsekvenser som kronobrevbäringsreformen hade fått för hans del med tillkomsten av poststationer i hans närområde, varigenom hans trafikunderlag och därmed också extrainkomster minskade. I ett brev den 21 juli 1874 skrev han och begärde att få högre arvode. Han nämnde att han tidigare hade haft lindrigare tjänstgöring och ändå kunnat få extra inkomster på 150 kr om året. Detta motiverades med bl a följande ord:

"Som, genom detta års början väsentliga förändringar blivit anbefallda, varigenom jag mistat de extra inkomster mig tillkommit såsom poststationsföreståndare härstädes, dels såsom kommissionär för redaktioner av tidningar och tidskrifter, exempelvis för Svenska Weckobladet där jag haft några och sextio prenumeranter, dels ock å Svenska Familiejournalen m fl tidskrifter, även förtjänst å lösbrev, vilka numera upphört genom tillsättandet av flera poststationer, ävensom upphörandet av den provision, mig tillkommit såsom förande av Tullkammarens i Visby postbok och postväskas hållande med Fårön socken; till detta kommer att genom den poststation som blivit anordnad på Fårön, postens hitkomst genom tjocka, storm och möjligen is, icke kan transporteras över sundet, förr än nattetid, varigenom större uppassning erfordras".

Postmästaren i Visby sände ansökan vidare den 7 augusti 1874 med tillstyrkan om höjt årsarvode på två grunder, dels därför att fåröposten, som skulle komma till Fårösund kl 20, ofta kom mycket senare, och dels därför att *"korrespondensen å Fårösund betydligt ökats på senare tiden såsom nedanstående försäljning av frimärken utvisar, nämligen:*

1:a kvartalet 1873		89:29
2:a	d:o	75:25
3:e	d:o	89:55
4:e	d:o	106:65
1:a kvartalet 1874		88:46
2:a	d:o	130:76

Det blev emellertid avslag i poststyrelsen vid föredragning av ansökan den 24 augusti 1874. Man konstaterade då att flertalet poststationsföreståndare bara hade 150 kr i årsarvode, medan Lagerheim hade 200 kr. Med detta fick han nöjas.

Genom poststyrelsens beslut den 5 juni 1885 övertog handlanden Karl Fredrik David Smitterberg poststationen Fårösund med oförändrat arvode, och från 1902 års ingång blev handlanden Johan Gustaf Gunnar Sörman föreståndare med ett till 350 kr höjt årsarvode.

Av någon anledning återtog handlanden Smitterberg befattningen den 1 augusti 1910 och lyckades få årsarvodet höjt till 480 kr från 1913 års ingång och till 540 kr från den 1 augusti 1916. Poststationen fick efter hand allt större omsättning och så stor betydelse, att den höjdes till en postexpedition med 1940 års ingång. Någon ordinarie föreståndare tillsattes inte utan befattningen hölls länge på vakans, möjligen beroende på att Gotland var i stöpsleven för att överföras från östra postdistriktet till Stockholms distrikt.

Med status som tjänsteman tillsattes emellertid år 1948 som ordinarie chef med titeln stationsmästare Annie Alma Viola Smitterberg, född Dahlström. På grund av ny terminologi började postexpeditionen kallas postkontor 1977. Drygt 800 fasta hushåll har postadress Fårösund när detta skrivs i april 1994.

1853-12-01--

Slite

Vi har i förra avsnittet kunnat konstatera att Gotland fick ett postkontor i Fårösund med 1852 års ingång. Samtidigt öppnades ett sådant i Burgsvik och långt tidigare fanns det i Visby. År 1850 fanns i hela landet totalt bara 135 postkontor samt 20 postuppsyningsmansplatser. Till den senare gruppen hörde postuppsyningsmansplatsen i Klintehamn, som hade inrättats med 1848 års ingång och som höjdes till rang och värdighet av postkontor den 1 maj 1860. Till denna avser jag att återkomma i det posthistoriska häfte som behandlar järnvägen Roma-Klintehamn-Hablingbo.

Även i Slite tillsatte poststyrelsen en postuppsyningsman, men orten har, såvitt jag kan bedöma, aldrig inordnats i någon förteckning över orter som haft postuppsyningsmän. Jag har underlåtit att presentera den i en samfattande förteckning i mitt häfte med titeln *"Postuppsyningsmansplatser"* (häfte nr 215 i den posthistoriska skriftserien). Detta hänger samman med det faktum att poststyrelsens anmälan till Kungl.Maj:t den 29 augusti 1853 om anställandet av en postuppsyningsman fick till följd att regeringen så gott som omgående (den 10 september samma år) medgav att ett postkontor fick öppnas i Slite.

Detta realiserades den 1 december 1853 och till postmästare antogs Johan Valfrid Ekman, son till en handlande i Visby och dennes hustru Anna Maria Fåhraeus. Han hade formellt utsetts till chef för det nya postkontoret genom poststyrelsens beslut den 27 oktober 1853, sedan poststyrelsen hade ledigförklarat befattningen efter regeringsbeslutet den 10 september.

Den egentliga beteckningen för såväl postkontoret i Slite som det i Fårö var postexpedition, men jag undviker att använda denna term, bland annat därför att den kan förväxlas med de postanstalter som med samma term tillkom från 1920 som ett mellanting mellan postkontor och poststation. Den lägre klassens postkontor som fanns under perioden 1850-1881 med termen postexpedition, hade från kundsynpunkt samma befogenhet som andra postkontor, men cheferna tillsattes av poststyrelsen och titulerades postexpeditörer. Högre klassens postkontorschefer med titeln postmästare tillsattes däremot av Kungl.Maj:t och valdes under Karl XIV Johans domnansperiod ofta bland pensionerade militärer. Sådana val förekom till och med vid poststyrelsens egna utnämningar av chefer (postexpeditörer) vid lägre klassens postkontor, åtminstone så länge som Wilhelm Roos ännu inte hade hunnit få något större inflytande i poststyrelsens verksamhet. Sålunda var det poststyrelsen som, kanske utan påtryckning från regeringen, svarade för utnämningen av en militär till chef för posten i Fårösund, vilket berörts i föregående avsnitt.

Det var föga motiverat med ett förvaltningspostkontor också i Slite och Johan Valfrid Ekman fick finna sig i att det organiserades som en poststation den 1 oktober 1867. Det betydde nu inte något avbräck för honom personligen, eftersom han enligt det kungliga brev som innehöll beslutet om ändringen fick behålla sin lön ograverad, om han skötte poststationen. Han valde att göra detta och omnämndes i den följande skriftväxlingen såsom *f.d. postexpeditör*. Den hedern behöll han till 1889, då han beviljades avsked, 78 år gammal.

Han hade dessförinnan fått uppleva en diligensperiod i privat regi med postverkets stöd. Handlanden C J Ohlsson i Visby startade en diligenslinje mellan Visby och Slite den 6 juni 1886 efter annonsering i tidningarna. Postmästare Frans Oskar Wallander anmälde i ett brev till poststyrelsen, att Ohlsson erbjudit sig att medföra post mot en ersättning av 2 kr per tur. På Wallanders förslag beslöt poststyrelsen att diligensen skulle användas för postbefordran. Den gick från Visby under sommaren 1886 kl 8 varje söndags- och torsdagsmorgon med ankomst till Slite kl 12. När sommaren var över, tycktes Ohlsson ha släppt sitt intresse för verksamheten, möjligen av besvikelse över dålig upplutning. Slite Varvsbolag anmälde sig nu vilja fortsätta med postbefordran även under vintertid.

Efter utredning i samråd med landskansliet accepterade poststyrelsen bolagets anbud och det blev en diligensstur i veckan under tiden oktober - maj. Tidtabellen anpassades till ankomstdagen och -tiden till Visby för ångfartyget *Klintehamn* under vinterperioden. Jag har inte funnit någon uppgift om när verksamheten upphörde för postverkets del, men det hela förefaller ha varit en form av försök. Vårt lands sista diligensbefordran i postverkets egen regi ägde rum den 31 oktober 1888, dagen innan sträckan Göteborg - Varberg av Västkustbanan togs i bruk för allmän trafik.

Jag har inte lyckats finna namnet på Ekmans efterträdare 1889 som chef för posten i Slite, men det kan ha varit fröken Alma Elisabeth Myrsten. Hon finns med i rullorna från den 1 oktober 1895 med 400 kr i årsarvode, vilket belopp också innefattade ersättning för posttransporter. När järnvägen Slite-Roma togs i bruk för allmän trafik den 25 maj 1902 höjdes årsarvodet till 450 kr och från följande års början fick fröken Myrsten dessutom 50 kr om året i form av biträdesanslag för posttransporter.

Här kan man sålunda notera att poststationen i Slite inte förenades med järnvägsstationen. Ledningen för Slite-Roma järnväg hade fått koncession den 20 mars 1897 för en smalspårig järnväg (891 mm) med 33 kilometers längd. Sedan byggnationen kommit i gång kunde man börja använda en del av banan för bettrafik under 1900 års kampanj, men det var först den 25 maj 1902 som järnvägen uppläts för allmän trafik. Det därmed inledda samarbetet med postverket medförde till en början tillkomsten av tre nya förenade post- och järnvägsstationer, Hesselby, Källunge och Bäl. Samtidigt drogs lantpoststationen i Källunge in, varför nettotillskottet av poststationer från den 25 maj 1902 blev två. Senare skulle även en förenad post- och järnvägsstation öppnas i Dune.

nr 7715

Konungens Befallningsbefvärd

Götlands Län.
Landskansliet

Kungl. Generalpoststyrelsen

Lördagen den 9 SEP 1886

1886 den 13 Sept. ann. i Rytts ut. v. p. Skrif.
 till posten i Visby af N. M. W. f. l. i. Götlands län.
 af J. V. V.
 Till Kungl. General Post Styrelsen.

En af Slite varvsbolag, samt Handlärarne
 Carl Lyberg och Ferdinand Skjeldem hit inryper,
 till er skild skrift, innehållande erbjudande
 ad med diligenslagenhet befordra post emellan
 Visby och Slite en gång i veckan från början af
 oktober månad till slut af April 1887
 och 2 gånger i veckan från sistnämnda tid till
 September månad utgående 1887, emot erättning
 af postverket med fyra kronor i veckan, för
 Länsstyrelsen härvid afseende tillika med
 inforradt utträde därpå af postkontoret
 i Visby; och för Länsstyrelsen, i likhet med
 postkontoret, tillstyrka bifall till den gjorda fram-
 ställningen, såsom afseende en väl behöflig
 förbättring till postförbindelsen för Slite, hvil-
 ken såsom bekant, är en af Götlands förnäm-
 sta hamnar, utan ad sådant skulle med föra
 beaktansvärd kostnad för postverket eller andra-
 lig vint för Säkundarne, hvilka sannolikt kom-
 me ad erhålla föra eller inget behöven ankomst
 af förtaget, afseende med beaktning af den afseende
 erättningen för postföringen i Visby i Land-
 kansliet den 8 September 1886

E. Poignant

N° 748-1886
J^o N° 1334

John Larsson

I Roma och Slite fanns redan poststationer och vid detta tillfälle var Roma poststation visserligen belägen nära järnvägen men inte förenad med stationen. I postverkets cirkulär kungjordes förändringen vid den nya järnvägens tillkomst på det sätt som framgår av denna illustration. Posttidtabellen därunder anger vilka tåg som användes för postbefordran från starten.

Kungörelse,

angående öppnande af poststationer m. m.

Den 25 innevarande månad, då jernvägslinien Roma—Slite upplättes för allmän trafik, öppnas poststation vid en hvar af de å nämnda linie belägna trafikstationerna *Hesselby*, *Källunge* och *Bäl* inom Gotlands län.

Samtidigt indrages deremot den nuvarande poststationen *Källunge* inom samma län. Stockholm, af Kongl. Generalpoststyrelsen, den 24 maj 1902.

F. H. SCHLYTERN.

Slite—Roma.

(Från den 25 maj 1902.)

Fk. Tåg 1.	Fk. Brl. Tåg 3.	Km.			
6 ²⁰	3 ⁴⁰	—	Slite (ej f.)	10 ³⁰	7 ⁴⁵
—	4 ¹⁵	13	Bäl	9 ⁵⁷	—
—	4 ²⁹	17	Källunge	9 ⁴³	—
—	4 ⁵⁷	26	Hesselby	9 ¹⁵	—
7 ⁵⁵	5 ¹⁵	33	Roma (ej f.) 251, 253...	8 ⁵⁵	6 ¹⁰
				Tåg 2. Fk. Brl.	Tåg 4. Fk.

Fröken Myrsten kämpade tappert vidare som föreståndare för poststationen i Slite. Den alltmer ökande omsättningen tycks ha bidragit till att eventuella tankar på att förena den med järnvägsstationen aldrig konkretiserades. Hennes årsarvode höjdes i etapper, till 600 kr från den 1 oktober 1906 och till 660 kr från den 1 juli 1915. Man kan i avlöningsförhållandena spåra något av utrikespolitisk oro under en kort period, då hon beviljades ett "tillfälligt biträdesanlag av 25 kr per månad från och med den 1 mars 1904 tills truppsammandragningen upphör".

Trafiken ökade efter hand allt mera och poststationen statushöjdes till en postexpedition den 1 oktober 1933. Till föreståndare med den till synes oegentliga titeln *stationsmästare* utnämndes Hedvig Kristina Johansson, då 47 år gammal. Hon följdes 1949 av Erik Vilhelm Harald Danielsson, vid utnämningen 31 år gammal. Därefter har bl a Bror H Johansson varit ansvarig för posten i Slite som genom 1970-talets generella omorganisation fått termen postkontor. Drygt 1400 hushåll får service genom detta.

Fårö

I det brev till poststyrelsen den 17 maj 1873, i vilket länsstyrelsen redovisade sin planering för kronobrevbäringsreformen, anfördes bland annat, att en postföringslinje borde anordnas från Fårösund till Fårön fram till kyrkan med en poststation där. Så blev det också. Kyrkoherden J F Enqvist tillsattes genom poststyrelsens beslut den 23 april 1874 som föreståndare för den nya poststationen enligt ett brev den 9 december 1873 från poststyrelsen till länsstyrelsen i Visby. Hans årsarvode fastställdes till 75 riksdaler (detsamma som kronor från och med 1874). Det var den ersättning som tillkom flertalet av de nya poststationsföreståndarna från 1874. Bara fyra fick högre belopp, nämligen 100 riksdaler, som från början fastställdes för kronolänsmännen i Duss, Kräklingbo och Stånga, vilka således fick ansvaret för poststationerna på dessa platser, samt skolläraren i Lärbro C N Carlsson. Lägre arvode, nämligen 50 riksdaler, skulle enligt brevet från poststyrelsen betalas till åtta nya poststationsföreståndare, nämligen de i Hangvar, Sjönhem, Wall, Atlingbo, Guldrupe, Ardre, Mästerby och Lojsta. Det var totalt 34 personer som från början fick 75 riksdaler i årsarvode. Allt som allt öppnades sålunda 46 nya poststationer enligt poststyrelsens brev.

Det dröjde inte länge förrän de utsedda representanterna för postal service kom underfund med att de var underbetalda i förhållande till den tid som åtgick för att sköta uppgifterna och det ansvar som var förenat därmed. De gjorde en gemensam aktion och skrev i mars 1874 brev till länsstyrelsen och till poststyrelsen med begäran om rättelse. Länsstyrelsen kontaktade poststyrelsen i ett brev den 15 april 1874 och tillstyrkte bifall till de gjorda framställningarna. Brevet avslutades med följande text:

"Konungens Befallningshavande anser arvodena åt dem böra förhöjas så att de, som åtnjuta 100 riksdaler, erhålla 300 riksdaler, de som hava 75 riksdaler få 200 riksdaler och de, som nu avlönas med 50 riksdaler, erhålla 150 riksdaler, viljande Konungens Befallningshavande fästa Eder uppmärksamhet å svårigheten att, om de nuvarande poststationsföreståndarna av missnöje med den otillräckliga avlöningen lämna sina befattningar, erhålla andra lämpliga personer i stället för dem, av vilka alla lära med omsorg och på tillfredsställande sätt sköta sina åligganden".

Poststyrelsen accepterade inte länsstyrelsens "bud" i sin helhet utan beslöt vid föredragning den 23 april 1874 att arvodena vid de nya poststationerna skulle "förhöjas till 150 rdr, och skulle vid någondera av dem göromålen vara synnerligen besvärliga, t ex genom nattposter, må sådan station till Kungl. Styrelsen inkomma med framställning om särskilt arvode därför".

Så kom det sig att även kyrkoherde Enqvist fick sitt årsarvode höjt till 150 kr enligt poststyrelsens beslut den 23 april 1874. Man kan nästan påstå att alla "togs över en kam" utan undersökning om hur de verkliga behoven skiftade vid detta tillfälle.

Uppenbarligen har befattningen som poststationsföreståndare på Fårön efter kyrkoherde Enqvist uppehållits av en man efternamnet Drysen. Hans änka Anna Euphrosyne övertog ansvaret enligt poststyrelsens beslut den 28 juni 1887. Årsarvodet var ännu detsamma som under poststationens startår, dvs 150 kr. Detta gällde också för fru Maria Mathilda Hofgren, född Ruthberg, som tog över den 1 juni 1898.

För postföringen till Fårö svarade i realiteten ända sedan maj 1869 en man vid namn Christoffer Werkelin. Något kontrakt om denna uppgift har jag inte sparat tidigare än den 7 oktober 1878, men det torde ha funnits någon form av avtal dessförinnan, möjligen med någon annan myndighet än postverket. Enligt 1878 års kontrakt fick han 100 kr om året för de ibland riskfyllda färderna över vattnet, men genom ett nytt kontrakt den 18 november 1884 minskades ersättningen till 75 kronor "på grund av att annan person befanns villig att mot sistnämnda belopp åtaga sig postföringen".

Anbudssystemet ställde ofta till problem och Werkelin fick dra sig fram med den minskade ersättningen. Han skulle emellertid vid högre ålder få en liten kompensation. Det fanns ett kryphål som gjorde det möjligt att uppmuntra de kontraktsanställda. 1863 års instruktion för generalpoststyrelsen (som då ersatte Karl XII:s "urgamla" instruktion av år 1704), gav i sin 11:e paragraf styrelsen rätt att utdela vedermälen under vissa speciella förutsättningar. Ett av de i allmänhet mycket sparsamt förekommande tillfällena uppmärksammade Christoffer Werkelin, sedan kyrkoherden på Fårö, S J Stengård, tillsammans med andra fåröbor undertecknat ett brev till poststyrelsen den 17 december 1896. De rekommenderade Werkelin "till vänlig hägkomst".

Postmästare Olof Sekt i Visby intygade, att Werkelin "alltid påpassligt och ordentligt bestritt sin befattning, vilken höst och vår ofta varit ganska mödosam, i synnerhet då isförhållandena nödgat honom taga långa omvägar för att fullgöra sitt uppdrag, under vilken färd han haft att utstå besvärligheter av många slag, någon gång förenade med livsfara".

Med avseende på Werkelins förtjänstfulla arbete och höga ålder (75 år) fann poststyrelsen vid föredragning den 5 januari 1897 det vara skäligt att "utöver den honom enligt kontrakt tillkommande ersättning för sagde postföring, tillerkänna honom en vedergällning av i ett för allt tjugofem (25) kronor för postens forslande å väg av mer än naturligt svår och besvärlig beskaffenhet".

Man kan nästan se handläggaren framför sig, i vända över formuleringen av beslutet om denna för sentida människor högst obetydliga summa. De avtalsanställda i postverket fick länge finna sig i dåliga villkor och anbudssystemet medverkade till många orättvisor. Först en tid in på 1900-talet började man ta itu med problemet att sörja för de avtalsanställdas existensmöjligheter efter slutat värv. Efter 1910 kunde t ex vissa poststationsföreståndare få ålderdomsunderstöd, vilket senare även kom att tillerkännas

nr. 12939 96.
1860
1897 den 5 januari.

Postmästaren i Visby.

ang.
särskild berättelse af
förhållanden af postföringen
mellan Fårö och Fårö
C. Werkelin för besvärlig
postföring.

10.

V

Konceptet till beslut om 25 kr
som nådevedermäle
åt postförare Werkelin omfattar fyra sidor i
poststyrelsens samling av utgående skrivelser.
Detta är en förminskad kopia av första sidan.

Uti en till H. G. G. stad
af det. den 24 oktober 1896
har till Postinspektören i
Östra postdistriktet i Fårö
kommit och af Postinspek-
tören den 26 samma månad
med till H. G. G. stad skrift
hafva kyrkoherden S. J.
Stengård och handlanden
Oscar Larsson i Fårö
stämde med flera jernväg
gjort framställning derom
att, när den postföring
sinn, enligt särskildt be-
trakt af den 7 oktober
1878 och den 21 november
1884, af Christoffer
Werkelin (i Fårö) sedan 1878
sörjan bestritt och för-
farande bestrides mellan

10

lantbrevbärare och postförare under vissa förutsättningar. Genom tjänstemannaanställning av lantbrevbärare som hade full arbetstid löstes efter 1900-talet mitt pensionsfrågorna smidigt intill dess ATP förverkligades för hela landets befolkning.

Fru Marie Mathilda Hofgren torde ha anställts som poststationsföreståndare på dispens, eftersom det vid hennes antagande från den 1 juni 1898 ännu inte var medgivet för gift kvinna såsom enligt lag omyndig att på eget ansvar anta befattning som poststationsföreståndare. Hon efterträddes den 1 mars 1906 av folkskolläraren Johan Gotthard Edvin Bergvall, varvid årsarvodet höjdes från 150 till 250 kr. Han fick glädje av ännu en höjning, nämligen till 360 kr från 1911 års ingång. Folkskolläraren Anders Petter Johan Herlitz efterträdde honom den 1 juli 1913 och kunde tre år senare glädja sig åt en förstärkning av arvodet till 420 kr. Till detta kom i krigets skugga ett tillägg på 240 kr från den 1 oktober 1917.

Vera Ingeborg Maria Hansson blev anställd som föreståndare för Fårö poststation den 1 juli 1936 och med november månads utgång 1972 drogs poststationen in. Ersättningen blev lantbrevbäring vilken funnits i viss form sedan tiden närmast före sekelskiftet. Postföringen övertogs 1896 efter Christoffer Werkelins avgång av Vilhelm Söderdahl, i vars släkt den förblev under 91 år. Vilhelms sonson Harald gick i pension 1987. Hans far Konrad hade varit brevbärare mellan 1913 och 1950.

Den sommartid starkt ökande posttrafiken på grund av turisttillströmningen i förening med många sommarboende motiverade förstärkning av lantbrevbäringen. En tillfällig anordning med en postkassa inrättades vid Sudersand, där postkassören Gunilla Gustavsson från Norrtälje med sommarbostad på Fårö, svarade för servicen under en rad av år.

1874-01-01--1877-12-31

1882-07-01--1972-10-31

Källunge

Källunge är en av de platser som tidigt haft en poststation under en kortare period och fått den åter, i detta fall efter en relativt kort törnrosasömn. I häftet om kortlivad post på Gotland (posthistorisk skriftserie nr 160) har jag berättat om dess första period ävensom hur den vid återinrättandet redan den 1 juli 1882 fick klockaren J Nyman som föreståndare, följd 1884 av hemmansägaren Olof Fredrik Wigström. Postföringen var då organiserad så att en linje utgick från Furubjers, där Tingstäde poststation var belägen, över Riddare, Hejnum och Gute till Källunge och därifrån förbi Vallstena kyrka till Magnuse, där Gothems poststation låg. Denna postföring ägde rum två gånger i veckan i vardera riktningen med en tidtabell för sommartid och en för vintertid. I ena riktningen passerades Källunge under båda turerna omkring midnatt och Wigström måste alltså passa upp postföraren under nattetid.

När järnvägen mellan Slite och Roma kunde tas i bruk för allmän trafik blev det en fullständig omorganisation av postföringen. Poststationsföreståndaren fick finna sig i att bli uppsagd och poststationen flyttades till järnvägsstationen den 25 maj 1902. Där blev banvakten Karl Birger Nyström ansvarig för postservicen. Hans bror var järnvägens stationsföreståndare. Karl Birgers postarvode var till en början 120 kr om året. Detta belopp höjdes i etapper och blev till vid 1914 års allmänna reglering av postarvodena för järnvägsfolk 420 kr var till kom ett särskilt tillägg på 240 kr. Ändringen av postföringen vid järnvägens tillkomst innebar naturligtvis att tågen utnyttjades för postföringen. Järnvägen blev samtidigt en matarlinje för kortare postföringar från de olika järnvägsstationerna. Sålunda inrättades en 13 km lång postföring från Källunge via Vallstena kyrka till Gothems poststation i skolhuset med till en början två turer i veckan fram och åter (tisdagar och lördagar). Från Gothem inrättades en postföring genom lantbrevbärare till poststationen i Norrlanda skolhus med en tur i veckan, bekostad av postverket och dessutom en söndagstur, som socknen bekostade.

				(Denna spalt läses nedifrån och uppåt.)			
D a g a r .	An- komst, kl.	Af- gång, kl.	Nymil.	D a g a r .	An- komst, kl.	Af- gång, kl.	
794.							
Källunge—Gothem.							
(Från den 27 maj 1902.)							
T. L.	—	10,30	1,3	{	L.	3,30	
					Källunge poststation	T.	9,30
T. L.	12,30	—			Vallstena kyrka	{	L.
			Gothems poststation (skolhus)	T.	1,30		
						7,30	
794, II.							
Gothem—Norrlanda.							
(Från den 25 maj 1902.)							
S.	—	7,30	1,1	{	T.	7,0	
T.	—	1,0			Gothems poststation (skolhus)	S.	12,30
S.	9,30	—			Norrlanda poststation (skolhus)	T.	—
T.	3,30	—				S.	4,30
						10,30	
Postföringen å linjen ombesörjes af lantbrevbärare; söndagarne utan kostnad för Postverket.							

Detta är de tidtabeller som gällde för postföring från den förenade post- och järnvägsstationen i Källunge, när järnvägen hade upplåtits för allmän trafik.

Den sista järnvägsanställda med postgöromål i Källunge blev Maria Lindahl, som efterträdde Birger Nyström den 1 mars 1948. Hon fick uppleva järnvägens nedläggning den 10 juni 1953, då hon gick över i postverkets tjänst. Poststationen behölls tills vidare. Man kan ta det som ett exempel på postverkets mjuka personalpolitik på den tiden, för man avvaktade med indragningen tills fru Lindahl kunde få pension. På grund av en olycka med lång sjukskrivning för fru Lindahl måste en vikarie sättas in under den sista perioden före poststationens indragning den 31 oktober 1972. Vikarien blev Maj-Britt Vahnström, som varit föreståndare för poststationen i Bäl.

1874-01-01--1961-10-31
Postombud under Lärbro 1961-11-01--1966-08-31

Rute

I länsstyrelsens förslag den 17 maj 1873 med planering för omorganisation av postanordningarna på ön i anslutning till kronobrevbäringsreformen läser man att "å ifrågavarande huvudlinjen borde brevmottagningsställen inrättas i trakten av Tingstäde, Othem och Rute kyrkor". Någon särskild postföringslinje behövdes sålunda inte för att nå Rute, när en poststation öppnades där med 1874 års ingång. Till föreståndare antogs handlanden A Kolmodin som enligt poststyrelsens beslut den 23 april 1874 i likhet med alla kolleger på ön fick sitt årsarvode höjt till 150 kr. Bakgrunden till den då procentuellt sett stora höjningen var, som nämns i avsnittet om Fårö poststation, en gemensam aktion i mars 1874 från de utsedda föreståndarna. Sett mot bakgrunden av den ganska ojämna arbetsbelastningen för de olika föreståndarna torde poststyrelsens kollektiva beslut ha varit ganska orättvist.

Detta kom till synes i ett brev den 3 juli 1874 från poststationsföreståndare Kolmodin till poststyrelsen. Han skrev bl a följande:

"Då poststationsföreståndarna på Gotland i sistlidne mars avfattade och till Kungl. Generalpoststyrelsen ingingo med ödmjuk anhållan om förhöjning av arvoden med 100 procent, kunde icke de förra arvodenas inbördes förhållanden till göromålens mängd och beskaffenhet närmare relateras, då emellertid utgången därav blev, att somliga fingo en tillökning av 200 procent mot det att några fingo blott 50 procent; då synes härav att Kungl. Generalpoststyrelsen funnit rättvist, att ingen borde tjäna under 150 kronor årligen; och ehuru tacksam för den mig tillerkända förhöjningen torde jag dock genom Kungl. Generalpoststyrelsens gjorda antydan än ytterligare våga hoppas någon förhöjning, om antagliga skäl därtill kan förebringas:

Inom Rute och Fleringe församlingar (jag tror den mest vidsträckt trakt för någon poststation på Gotland) finnes 4 lastageplatser, nämligen Wallavik och Lergrav i Rute och Bläse och Ahr i Fleringe, 5 lanthandlare, flera fartygs- och kalkbruksägare, samt skeppare och en mängd sjöfolk, som idkar både inrikes och utrikes sjöfart, varigenom såväl den inrikes som utrikes brevväxlingen är tämligen livlig. Under första halvåret har åtgått för över 110 kronor porto, tjänste- och vanliga frimärken, under samma tid har ankommit 38 assurerade och rekommenderade brev och avgått likaledes 38 dylika eller tillsammans 76 värdebrev samt några både ankomna och avgående små paketer. Inom stationen hålles 144 stycken tidningar och tidskrifter, som genom mig rekvireras och vid deras hitkomst skall påskrivs och utdelas till sina respektive abonnenter, vilket betydligt ökar göromålen vid stationen".

Kolmodins brev sammanföll med liknande skrivelser från poststationsföreståndarna i Duss, Othem. Lärbro, Kräklingbo och Sanda, vilka samtliga begärde högre arvoden samt dessutom att deras poststationer skulle

uppflyttas från andra till första klassen. Framställningarna sändes den 31 augusti 1874 vidare av postkontoret i Visby med förord på grund av att "korrespondensen vid dessa stationer är, i förhållande till övriga stationer av andra klassen på Gotland särdeles stor och då bemälda stationer äro belägna där flera postlinjer tillstöta och flera poster samtidigt ankomma". Uppflyttning till första klassen skulle medföra rätten att expediera värdeförsändelser med upp till 5000 kronors angivet värde.

Poststyrelsen begärde nu av postmästaren i Visby att få "närmare upplysningar rörande omfånget av postgöromålen, särskilt för var och en av de omförmälda poststationerna, värdet av de vid desamma under året avsatta frimärken mm som på bedömande av den gjorda framställningen kan hava inverkan".

Det blev sålunda inte frågan om något kollektivt uppflyttande i klassificeringshänseende eller i fråga om arvoden. I tur och ordning lämnade postkontoret i sitt svar den 14 oktober 1874 uppgifter om de olika stationerna. Av dessa framgick att poststationerna i Othem och Lärbro låg något bättre till än de övriga. Om Rute skrev postmästaren, att det fanns i "orten boende, handlande, bruks- och egendomsägare, till vilka ankomma större penningarremisser och paketer. Från stationen äro rekvirerade 144 tidningsexemplar och äro vid stationen försålda frimärken under

1:a kvartalet för kr 63:75
2:a d:o 58:33
3:e d:o 95:56".

Det var inte tillräckligt mycket krut i det svaret och det fanns väl heller inte några skäl för poststyrelsen att vare sig bevilja högre arvode eller vid det tillfället medge högre klass på poststationen. Långt om länge medgavs emellertid en arvodeshöjning till 240 kr om året, vilken kom skolläraren Petter Samuel Kahlström till godo vid tillträdet 1890. Hans efternamn kan möjligen ha varit något annat; tillgängligt matrikelutdrag är otydligt.

Visby—Fårö. (Sommaren.) (Från den 8 juni 1886.)					
T. L.	—	9,0		Visby postkontor	O. S. 6,5 —
T. L.	10,15	10,30	1,1	Duss' poststation (vid Bro kyrka)	O. S. 4,35 4,50
T. L.	12,0	12,10	1,2	Tingstäde poststation (Furubjers)	O. S. 2,55 3,5
T. L.	1,10	1,20	0,8	Othems poststation	O. S. 1,45 1,55
T. L.	2,15	2,25	0,7	Lärbro poststation	O. S. 12,85 12,50
T. L.	3,30	3,40	0,9	Rute poststation (Risungs)	T. L. 11,20 11,30
T. L.	5,0	5,30	1,0	Fårösunds poststation	T. L. 5,0 10,0
			0,6	(Häremellan gångpost.)	
T. L.	7,30	—	6,3	Fårö poststation	T. L. — 3,0

Detta är den tidtabell som gällde sommaren 1886 för postföringen till bl a Rute poststation, då belägen i Risungs. Inramade uppgifter avser tidpunkter mellan kl 18.00 och 06.00 enligt modernt sätt att ange tid.

Nästa föreståndare blev småskollärarinnan Agda Hallgren från den 1 juli 1897. Därefter kom den 1 oktober 1900 organisten Knut Adolf Fredrik Nordström till grötfatet, som man säger, alltså med 240 kr i årsarvode. Detta höjdes så sakteliga i etapper, till 264 kr den 1 oktober 1906, 330 kr från 1908 års ingång, till 360 kr den 1 oktober 1911 och till 380 kr med 1915 års ingång. Då fick Nordström också ett tillägg på 120 kr och när han från den 1 oktober 1916 fick årsarvodet höjt till 420 kr följde samtidigt ett dyrtidstillägg på 50%.

Till senare tiders föreståndare vid poststationen i Rute räknar vi Dagny Maria Svensson från den 1 september 1949. Poststationen drogs in med oktober månads utgång 1961 men fick övergångsvis en ersättning utöver lantbrevbäring med ett postombud. Den som sist hade avtalet om att ansvara för detta var Folke Thulin i Valleviken. Postombudet avvecklades den 31 augusti 1966 under förhållandevis högtidliga former med postmästare Carl-Axel Jakobsson närvarande och postexpeditören Rose-Marie Andersson i postverkets PR-uniform.

1874-04-01--1960-10-31

Hellvi

Åt den mycket kortlivade poststationen med namnet Kyleijhamn har jag ägnat ett avsnitt i boken "Humlegubbar" med rubriken "Gotländsk raritet" (sid 88-89). Dess av poststyrelsen på länsstyrelsens förslag utsedde föreståndare, tullinspektorn S H Lillja, avled innan han hunnit tillträda, och poststationen flyttades till handlanden Herman Nyberg vid Stengrinda i Hellvi. Denne tillerkändes ett årsarvode på 75 kr enligt poststyrelsens beslut den 12 mars 1874.

Poststationen fick vid flyttningen namnet Helvi, till en början stavat på detta sätt, d v s med ett I. Poststationen kom under årens lopp att finnas på flera platser och olägenheten för tulltjänstemannen i Kylei att inte ha tillgång till en poststation på nära håll bidrog till att den till och med flyttades närmare sin ursprungliga plats men med bibehållet namn Hel(l)vi.

		Lärbro—Helvi					
		(från den 1 april 1874).					
		Vintermånaderna.					
O. L.	—	12	midd.	Lärbro poststation.....	O. L.	8	f. m.
O. L.	1½	—	e. m.	Helvi poststation.....	O. L.	—	6½ f. m.

Denna tidtabell gällde för postföringen till Hellvi, när den ursprungliga poststationen i Kyleijhamn hade flyttats dit. Före flyttningen uppehölls befattningen på vakans, troligen på poststationens ursprungliga plats. För postföringen mellan Lärbro och Helvi hade upprättats ett kontrakt med L P Herlitz. Denne avled i december 1881 och den ännu inte 17 år gamle sonen Otto tog över kontraktet sedan C Enström i Angelbos, som var postförare på linjen mellan Lärbro och Kappelshamn, gått i borgen för honom. Otto hade redan tidigare fullgjort postföringen på faderns ansvar.

Herman Nyberg var inte tillfreds med det årsarvode på 75 kr, som han fick utbetalat i kvartalsvis uppdelade portioner. Han hade påpassligt anslutit sig i underskriften av den tidigare omnämnda gemensamma framställningen från poststationsföreståndarna om högre avlöning. Han blev det enda undantaget som inte gav resultat och han bad därför i ett brev till postkontoret i Visby i juli 1874 att "hos Kungl. General Poststyrelsen fästa dess uppmärksamhet på det jag, såsom varande Poststationsföreståndare vid Helvi Poststation, blivit förbigången vid den löneförhöjning, som blivit Poststationsföreståndarna i gemen här på Gotland för år 1874 beviljad samt påyrka det förbiseendet må bliva rättat liksom med de övriga Föreståndarna, alldenstund jag därom, samtidigt med dem anhållit".

Postmästaren skickade framställningen vidare till poststyrelsen utan att vare sig till- eller avstyrka den. Handläggaren i poststyrelsen konstaterade att Herman Nyberg "sökte väl förra gången såsom poststationsföreståndare i Kyleijhamn men kunde ej beviljas emedan han hade underskrivit kontraktet på 3 månaders uppsägning". Nyberg hade då vikarierat som poststationsföreståndare, eftersom den från början utsedde hade avlidit.

Handläggaren gjorde enligt sin blyertsanteckning inom parentes på postmästarens brev också den reflektionen att Nyberg "borde väl uppsäga" kontraktet. Detta var den normala gången, när en avtalsanställd funktionär önskade högre ersättning, något som ibland brukade sluta med att han miste sin befattning. Den blev nämligen ledigförklarad efter uppsägningen och det kunde inträffa att någon lämnade ett anbud mot lägre kostnad för postverket än vad innehavaren av befattningen begärde.

Jag kan inte finna att Nyberg vågade sig på uppsägning av befattningen men har däremot funnit en anteckning om att hans årsarvode sänktes till 60 kr enligt poststyrelsens beslut den 7 augusti 1882.

Detta skedde naturligtvis inte utan undersökning. Kort sagt var valet vid detta tillfälle att antingen helt dra in poststationen eller att sänka avlöningen. Postmästare Johan August Lindqvist, som med stor entusiasm hade genomfört planering och verkställande av lantbrevbäring på Gotland med 1878 års ingång, skrev bl a följande om Hellvi i sin berättelse över verkställda inspektioner år 1880 av samtliga poststationer på Gotland:

"Även om nämnde poststation skulle för hamnen i Kylej vara av nöden, så uppfyller han i intet fall detta ändamål såsom varande belägen helt nära Helvi kyrka, eller 0.5 mil från Kylej hamn. Den enda tjänsteman som begagnar sig av denna poststation är tullinspektorn i Kylej, vilken alltså har 0.5 mil till poststationen i Helvi. Om denna poststation alltså indroges och ersattes av lantbrevbäring å hela sträckan Lärbro-Helvi-Kylejhamn, så skulle såväl Helvi socken som Kylejhamn bliva mera tillgodosedda än vad nu är fallet. En dylik lantbrevbäring, 1.3 mil lång, anser jag böra betinga högst 1 kr 25 öre för var tur fram och åter, eller för hela året 130 kr.

Nu utgående kostnader för denna linje äro:
 poststationsföreståndarens i Helvi arvode kr 75.00
 postföringskostnader 93.60 168:60,
 vartill kommer att Kungl. Tullverket har att för postens transporterande mellan poststationen i Helvi och tullbostället i Kylej betala årligen 25 kr". 17

Det blev inte någon åtgärd från poststyrelsens sida, möjligen beroende på att så många löpande ärenden var så viktiga att det inte fanns tid att ägna sig åt detaljer i postmästarnas inspektionsrapporter. Men postmästare Lindqvist gav sig inte utan tog upp frågan på nytt i ett brev till poststyrelsen den 20 december 1881, samtidigt som han anmälde postförare Herlitz' frånfälle (omnämnt i texten under tidtabellen på föregående sida).

Poststyrelsen beordrade nu postmästare Lindqvist att säga upp kontraktet med Herman Nyberg. Den 7 januari fick poststyrelsen bevis om att uppsägningen var gjord. Avsikten var nu att gå på postmästarens två år gamla förslag att dra in poststationen i Hellvi och låta en lantbrevbärare ta över rulljangsen. Anbud infordrades för lantbrevbäringen genom uppläsning i Lärbro pastorats samtliga kyrkor och annonsering i tidningarna. Lindqvist måste emellertid krypa till korset och anmäla till poststyrelsen den 15 februari 1882, att det dittills ingivna anbudet enligt hans förmenande "och i förhållande till de ersättningar som betingats för en del andra lantbrevbäringslinjer på Gotland, var alltför högt - 1 kr 50 öre för var tur fram och åter". Därför hade Lindqvist begett sig till Lärbro poststation och avhållit en egen entreprenadauktion, om vilken han berättar följande:

"Genom den tävlan som spekulanterna emellan uppstod, nedgick ersättningen för var tur fram och åter till en krona, för vilket anbud ynglingen Oskar Hedvall stannade, vadan kontrakt med honom upprättades och vilket härmed i tvenne exemplar till Kungl. Generalpoststyrelsen överlämnas".

Som framgår av illustrationen på nästa sida fanns redan ett godkännande från länsstyrelsen om indragning av poststationen i Hellvi och inrättande av den föreslagna lantbrevbäringen. Det skulle således ha varit grönt ljus, som man säger ibland, och poststationsföreståndare Nyberg var vederbörligen uppsagd för tillämpning från den 1 april 1882. Men förslaget om indragning av poststationen i Hellvi kom till befolkningens kännedom och ett brev på tre foliosidor med många underskrifter skickades till poststyrelsen, daterat den 17 februari 1882. Bland de första namnteckningarna kan nämnas disponent A Edman vid Hemmans kalkbruk, mästrelotsen och hamnmästaren J P Östergren, kalkbruksägaren C G Wallin samt en rad fartygsägare. De skrev bland annat att de med anledning av auktionen i Lärbro hade

"effehört vad meningen varit därmed och erhöill det svar att Poststationen Helvi skall indragas, som för oss är oförklarligt; och kunna vi ej nog förvåna oss över ett så i hast fattat beslut utan att vi på något sätt förut därom blivit underrättade och hörda".

Med stark argumentation vädjade man till poststyrelsen att ompröva beslutet. Brevet var visserligen daterat den 17 februari men det tog någon tid för att samla in alla underskrifter och först den 7 mars kom det till poststyrelsen, förmodligen då utan postmästare Lindqvists vetskap. Redan den 10 mars 1882 skrev poststyrelsen till postmästaren i Visby om sitt nya beslut "att Helvi poststation skall efter nästinstundande april månads ingång fortfarande vara i verksamhet". Samtidigt skrevs ett brev till länsstyrelsen med begäran om ett yttrande över besvärsv brevet från Helvi. Detta föranledde länsstyrelsen att begära vidare information från postmästaren i Visby.

Nr 10585
1882
Könungens Befallningshafvande
Gotlands Län.
Landskapslot.

Kongl. Generalpoststyrelsen.
Inkom den 30 JAN 1882.

1882 den 20 februari svara i H. G. v. och i g. v.
skrifv. till post. i Visby, d. s. v.

Till Kungl. General Post Styrelsen.

Med anledning af Eder skrifvelse den 13 i denna
månad med begäran om yttrande rörande värdt
förslag om indragande af sådan ändring i post-
förbindelsen å linien Lärbro - Helvi etc, hvid in-
dragning af såväl poststationen i Helvi, som man
kunde gångspalten å linien, lantbrevbäring
med två turer i veckan fram och åter anordnas
å linien Lärbro - Helvi - Skelleftehamn, får
Könungens Befallningshafvande anse, att
så poststationen i Helvi och postföringen e-
mellan denna och Lärbro poststation hafva
sakligen afsett anseffande af tillnad i post-
förbindelsen för Skelleftehamn, och detta ändring
skes bättre vinnas genom den föreslagna ändring-
en än genom bibehållande af nu varande an-
ordning, Könungens Befallningshafvande vilka
har utgaf ett erinra emat ifrågakomne förslag,
visshy Landskapslot den 28 januari 1882 -

Marsfors

Nr 1721
1881

Johan Carlsson

Postmästare Lindqvist redovisade i ett brev till länsstyrelsen den 21 mars i stort sett samma åsikter som han tidigare lämnat poststyrelsen och anförde avslutningsvis "att alla dessa disponenter, bruksägare, handlande, fartygsredare, exportörer och så vidare icke utöva någon större verksamhet var för sig, det torde framgå av poststationens i Helvi uppbörd, som utgjorde år 1880 kr 225:58 och år 1881 kr 199:10, varav största delen torde få beräknas på tullen och hamnen".

Här var klart underförstått att poststationens läge var felaktigt och länsstyrelsen reagerade bland annat genom att den i ett brev till poststyrelsen den 3 april 1882 ansåg "bibehållande av poststationen i Helvi å en plats där den hittills funnits, såsom mindre lämplig och att, om en poststation fortfarande bör finnas i denna socken, vilket tvivelsutan vore till nytta för orten, särdeles för de vid Kyleij boende tjänstemännen vid tullverket m m samt för där trafikerande, läget för densamma vore fördelaktigast vid nämnde hamn".

Nu kunde man tro att uppsägningen av Herman Nyberg skulle stå fast. Men det skulle visa sig att han inte bara var handlande utan också lantbrukare med bostad på egendomen Malms i närheten av Kyleijhamn. Sedan länsstyrelsen låtit vederbörande länsman kontakta Nyberg, fick poststyrelsen ett brev från länsstyrelsen, daterat den 10 juni 1882 med uppgift att Nyberg "förklarar sig villig att, emot årligt arvode av 60 kronor, till 1884 års utgång åtaga sig befattning såsom föreståndare för en poststation", nämligen den som skulle förläggas till Malms egendom. Det formella beslutet fattade poststyrelsen den 16 juni genom ett brev till postmästaren i Visby. Det innehöll bland annat den uppgiften "att i fråga varande poststation skall den 1 nästinstundande augusti förflyttas till Kyleijhamn med bibehållande dock av benämningen Helvi".

Så kom det sig att Hellvi poststation åter hamnade i Kyleijhamn och att föreståndaren fick nöja sig med ett till 60 kronor sänkt årsarvode. I tidtabellerna därefter angavs också poststationens läge som Kyleijhamn med petitstil, såsom var brukligt för poststationer belägna på andra platser än vad namnet visade.

Lärbro—Helvi.							
(Sommar.)							
(Från den 8 juni 1886.)							
T. L.	—	3,0	1,3	Lärbro poststation	T. L.	10,15	—
T. L.	6,15	—		Helvi kyrka	T. L.	—	7,0
				Helvi poststation (Kyleijhamn).....			
Postföretaget å linien ombesörjes af landt-broförbärare.							

Herman Nyberg tycks ha aktat sig noga för att komma med anspråk på högre lön, för årsarvode var oförändrat 60 kronor, när folkskolläraren Georg Arvid Leonard Mörrby tog över den 1 juli 1896. Poststationen hade emellertid någon tid dessförinnan blivit flyttad från Malms egendom ungefär två kilometer till närheten av Hellvi kyrka. Jag har inte funnit de handlingar som berör denna "återflyttning". Att så skett framgår emellertid av ett

besvärsskrivelse från lantbrevbäraren Olof Hedvall över att han utan extra ersättning måste bege sig till tullstationen i Kyleijhamn för att lämna och hämta post (diarienummer TfK 1801/1896).

Mörrby lyckades få årsarvode höjt från 60 till 210 kr med 1908 års ingång, till 360 kr den 1 juni 1914 och till 480 kr den 1 augusti 1916. Från sistnämnda tidpunkt utgick dessutom ett tilläggsarvode på 300 kr per år. Mörrby var född 1872 och blev längre i tjänst än de 22 år som företrädaren hade svarat för poststationen på tre olika platser. Den 1 oktober 1931 anställdes Karl Elias Franzén, då 50 år gammal och bara elva år yngre än företrädaren. Poststationen flyttades nu till en skepparegård från år 1840, där Franzén bodde. Han var lantbrukare men hade många strängar på sin lyra. Han ägnade sig bland annat åt folklivsforskning och åt kartläggning av fornminnen. Han upptecknade också flera tusen sidor sägner och gåtor samt forskade i ortnamn. Det blev ett hundratal avhandlingar, som han skickade till riksantikvarien, Nordiska Museet och landsmålsarkivet i Uppsala.

Nu hade Kyleij mist sin betydelse som utskeppningshamn för kalk och som skeppsvarv, men kvar levde ortens betydelse som turistmål bland annat på grund av sina egendomliga raukar och för den s k strandridaregården. Linné hade på sin gotländska resa noterat att raukarna såg ut som "Stoder, Bröstbilder, Hästar och jag vet inte vad för Spöken". Strandridaregården kan väl också kopplas in i postsammanhang. Där bosatte sig nämligen på 1720-talet den kände karolinen, kalkpatronen och tulltjänstemannen (strandridaren) Johan Ahlbom. Han skall enligt en berättelse ha varit den Stenbocks kurir som red till Stockholm och bringade änkedrottningen Hedvig Eleonora budskapet om segern vid Helsingborg. Den kunnige historikern invänder strax att detta är fel. Snoilskys dikt och den tradition den bygger på uppger nämligen att det var en ryttmästare Hammarberg som sprängde fram genom de småländska djupa skogarna när han väl passerat det magra Sunnerbo. Kanske var Ahlbom och Hammarberg varandras följeslagare. Varje bygd får ha sin egen föreställning och sina egna hjältar.

I den moderna tidens rationaliseringar kunde inte heller Hellvi poststation bära sig. Den avvecklades med oktober månads utgång 1960.

Som ett exempel på Carl Franzéns intresse för det gamla och hänsyn till det museala kan nämnas att han vid ingångsdörren till poststationen i sin bostad inte bara hade den föreskrivna poststationsskylten utan också över dörren den äldre skylt som funnits redan på Nybergs tid.

Bäl

I häftet "Kortlivad post på Gotland" har jag berättat om den första perioden för poststationen i Bäl, perioden 1 april 1880 - 30 juni 1882. Den hade kommit till som resultatet av en kanske inte tillräckligt genomtänkt omorganisation för justering av lantbrevbäringsnätet. Detta nät fick justeras på nytt den 1 juli 1882, varvid poststationen i Bäl drogs in och de tidigare indragna poststationerna i Källunge och Gothem återöppnades.

Järnvägen mellan Slite och Roma medförde att bälborna åter fick en poststation den 25 maj 1902, nu belägen i järnvägens byggnad. Stationsföreståndaren Lars Petter Alfred Hoffman fick ansvar för postgöromålen. Till en början med 120 kr i årsarvode för denna del av arbetsinsatsen. Beloppet höjdes till 240 kr 1906 och till 360 kr från 1915. Även efter järnvägens nedläggning den 10 juni 1953 fanns poststationen kvar men avvecklades den 31 juli 1960. Dess sista föreståndare var Maj-Britt Maria Vahnström, som fick anställning den 1 september 1954.

1902-05-25--1971-01-30
Namn Gotlands Hässelby från 1907-03-01
Dalhem från 1971-02-01

Hesselby

När järnvägen mellan Slite och Roma togs i bruk för allmän trafik, öppnades den 25 maj 1902 förenade post- och järnvägsstationer i Bäl, Källunge och Hesselby. I tidigare avsnitt har jag berört de två förstnämnda, vilka båda hade inrättats som lantpoststationer redan 1874. Helt ny blev poststationen i Hesselby, där järnvägens stationsföreståndare Alfred Nyberg, född 1877, fick ansvaret för postgöromålen, med till en början 180 kr i årsarvode.

På grund av förväxling med snarlika poststationsnamn fick den gotländska poststationen prefixet Gotlands från den 1 mars 1907, något som föranledde poststyrelsen att ge ut en ny tidtabell.

Fk. Brl. Skd.	Fk.				
Tåg 1.	Tåg 3.	Km.			
6 ³⁰	3 ⁵⁰	—	Slite (ej f.)	10 ²⁰	7 ³⁵
7 ⁶	4 ²⁶	13	Bäl.....	9 ⁴⁵	7 ⁴
7 ²⁰	4 ⁴⁰	17	Källunge	9 ³⁰	6 ⁵⁰
7 ⁴⁷	5 ⁷	26	Gotlands Hesselby...	9 ⁵	6 ²⁵
8 ⁵	5 ²⁵	33	Roma kloster 251, 253	8 ⁴⁵	6 ²
				Tåg 2.	Tåg 4.
				Fk.	Fk. Brl.

Slite—Roma kloster.

(Från och med den 1 mars 1907.)

Alfred Nyberg efterträddes 1917 av stationsskrivaren Gotthard Lindqvist. Järnvägen lades ner den 10 juni 1953 men posttrafiken hade utvecklats så väl att poststationen kunde bytas ut mot en postexpedition med oktober månads ingång 1954. Med titeln stationsmästare blev Barbro Stuxberg föreståndare, senare med efternamnet Persson. Hon fick uppleva att poststationens namn ändrades den 1 februari 1971 till Dalhem. Detta redovisades i *Filатели cirkulär* på det sätt som framgår av vidstående urklipp.

POSTANSTALTSÄNDRINGAR

Fr o m den 1 februari 1971 namändras postanstalterna 620 24 Gotlands Hässelby till 620 24 Dalhem, 464 00 Mellerud till 464 01 Mellerud 1 och 460 76 Åsensbruk till 464 02 Mellerud 2. Samma dag dras postanstalterna 620 32 Gothem och 920 62 Umnäs in.

1970-talets generella omorganisationer med bl a ny terminologi medförde att Dalhem fick ett "lokalpostkontor" 1977 i stället för postexpeditionen, med prefixet lokal slopat vid 1986 års ingång. Fortsatt rationalisering och förvandling av de små enheterna har fått till följd att postkontoret utlämnats på entreprenad. Bara ett 60-tal hushåll har postadressen Dalhem, det minsta antalet vid en gotländsk postort med eget namn.

Postombud
1945-05-01--1974-12-14

Gotska Sandön

Det blev inte någon poststation på Gotska Sandön när postverket tog över ansvaret för kronobrevbärningen, men med Fårösund som redovisningsgranskande poststation inrättades ett postombud på Gotska Sandön vid maj månads ingång 1945. Behovet av någon form av postanordning accentuerades av att tämligen många skogshuggare hade fått arbete på ön i andra världskrigets slutskede. I postombudets datumstämpel fanns gravynen FÅRÖSUND POSTOMB 1. Postombudet organiserades år 1973 såsom ett s k postställe.

Det allt starkare lönsamhetstänkandet i postverket medförde beslut att dra in poststället från den 15 december 1974. För postkunderna innebar det inte någon kännbar nackdel. Den som hade ansvarat för posten på Sandön, tillsyningsmannen Hans Hörliin, fick visserligen formellt lämna befattningen som "funktionär vid postställe", men han blev i stället ansvarig för en postväska. Den expedierades från poststationen Fårösund och innehöll inte bara vanliga försändelser utan också värdepост och de pengar som skulle betalas ut enligt avier m m.

Som ett kuriosum gick postverket med på att tillverka en särskild stämpel utan datumangivelse som fick användas för avgående post från Gotska Sandön. För makulering av frimärken användes Fårösundspostens ordinarie datumstämpel.

Stig Borg vid postkontoret i Visby berättade år 1951 bl a följande efter en tjänsteresa för inventering av postombudet på Sandön hos öns fyrmästare. "På senare år har ett förslag framkommit att förse ön med post flygledes,

men det skulle bli alltför dyrbart. Fyrmästare Hörlin var även en aning skeptisk beträffande möjligheterna att praktiskt genomföra uppslaget. Han berättade, att ett flygplan en gång några dagar före jul släppt ner en stor och i isoleringen välkommen bunt tidningar. Han hade letat efter den bland träden i den riktning bunten fallit och även lyckats hitta den - men först strax före jul ett år senare!

Postombudets 'postområde' är ganska stort, om man räknar hela ön dit. Den är gott och väl 9 km lång och ungefär 6 km bred. På kartan har den närmast formen av en oregelbunden triangel. Räknar man däremot bara med den fasta bebyggelsen, blir det blygsammare siffror. Den bofasta befolkningen utgöres av ett 20-tal personer, huvudsakligen lotsverkets personal med familjer. De bor alla vid huvudfyren i nordväst. Under de tider, då skogsavverkning pågår på ön, är postombudets kundkrets betydligt större och postlistorna ganska fulltecknade".

Några postombud

Uppgifter om postombud torde man lättast kunna få fram genom studier av de lokala arkiven vid postkontoren, i detta fall vid huvudpostkontoret i Visby. Tyvärr har det inte varit möjligt för mig att genomföra forskning av detta slag och jag måste därför inskränka mig till att här namnge de postombud som funnits samt lämna uppgifter om den tid de officiellt varit tillgängliga för kunderna. Ett av postombuden i norr, **Rute**, hade status av poststation från början och har därför "redovisats" tidigare i detta häfte. Dess postombudsperiod omfattade tiden 1 november 1961 - 31 augusti 1966. Övriga postombud som redovisade sina transaktioner till posten i Lärbro var **Fleringe** under perioden 1 februari 1936 - 31 oktober 1961, **Vägome** under perioden 1 februari 1942 - 31 oktober 1961, **Bläse** 1 oktober 1944 - 31 oktober 1961 samt **Storungs** 1 mars 1949 - 31 oktober 1961. Fleringe församlingsbor fick från 1874 års ingång hämta sin post vid poststationen i Rute, något som poststationsföreståndare Kolmodin hänvisade till i sin ansökan hos poststyrelsen den 3 juli 1874 om ytterligare förhöjning av årsarvodet.

På västsidan av norra Gotland fanns dessutom under perioden postombudet **Etebols** under perioden 1 april 1942 - 31 augusti 1960. Övriga postombud med redovisning till huvudpostkontoret i Visby, Bro, Hejnum och Lokrume, har jag berört i tidigare posthistoriska häften (nr 160 och 219).